

Advies over de introductie van das in de Kalmthoutse heide

Adviesnummer:	<u>INBO.A.3323</u>
Datum advisering:	7 april 2016
Auteur:	Koen Van Den Berge
Contact:	Lon Lommaert (lon.lommaert@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	e-mail op datum van 23 juni 2015
Geadresseerden:	Stichting Dassenwerkgroep Brabant
	T.a.v. Friso Deriks Mees 82 5831 MP Boxmeer Nederland
	info@dassenwerkgroepbrabant.nl

Aanleiding

In het grensoverschrijdend natuurgebied 'De Zoom - Kalmthoutse heide' wordt het uitzetten van dassen overwogen. De Nederlandse dassenwerkgroep Brabant wenst hier een actieve bijdrage in te leveren maar wil dit doen in samenspraak met de Belgische beheerders.

Vraag

Zijn er bezwaren bij de introductie van de das in de Kalmthoutse heide?

Toelichting

---

1 Inleiding

Over het al dan niet overgaan tot herintroducties bestaat veel literatuur. In het kader van het 'MINA-plan 2' (1997-2001) van de Vlaamse overheid werd binnen het hoofdstuk rond '*Verlies van biodiversiteit*' o.m. de vraag geformuleerd naar het opstellen van een afwegingskader rond herintroducties. De bevindingen en aanbevelingen van een ad hoc-werkgroep daarrond werden samengebracht in Van Den Berge (2002). Daarbij werd o.a. gesteund op de toenmalige IUCN-documenten omtrent deze materie. Recent werden de betreffende IUCN-richtlijnen uitgebreid gereviseerd (IUCN/SSC 2013). Deze revisie werd o.m. gemotiveerd om een bredere scope van alle mogelijke translocaties van organismen in relatie tot natuurbehoud te omvatten, in combinatie met het inmiddels wereldwijd voorhanden zijn van vele recente goed gedocumenteerde cases, en om nieuwe uitdagingen het hoofd te bieden zoals grootschalige habitatwijzigingen (-verlies) gekoppeld aan o.a. de klimaatverandering.

IUCN/SSC (2013) definieert, binnen het algemene begrip van 'translocaties', drie termen die het onderscheid tussen verschillende situaties aangeven :

- 'Reinforcement' of versterking, bijzetting : binnen het oorspronkelijke areaal en de soort is nog (in beperkte aantallen) aanwezig
- 'Reintroduction' of herintroductie : binnen het oorspronkelijke areaal en de soort is verdwenen
- 'Introduction' of introductie : buiten het oorspronkelijke areaal (geassisteerde kolonisatie / ecologische vervanging)

Het verschil tussen bijzetting of herintroductie hangt nauw samen met het definiëren van het areaal van een soort, en de gehanteerde dimensie bij het beoordelen van de afwisseling van effectief bewoond en niet bewoond gebied (cf. metapopulatie-modellen, aan- of insluiten versus opdelen van deelgebieden, zie bv. Louette et al. 2013).

Gerefereerd aan gekende permanent bezette burchtsites werd de das geruime tijd als lokaal verdwenen (uitgestorven) beschouwd in het westelijk deel van Noord-Brabant en de Antwerpse Kempen, terwijl de soort er voorheen wel voorkwam (Wiertz & Vink 1992 ; Van Den Berge & De Pauw 2003). Recentelijk komt de das in deze regio met zekerheid opnieuw voor aan Nederlandse zijde (Stoop 2015 ; med. Derikx 21 juni 2015), en quasi zeker ook aan Vlaamse zijde (INBO-carnivorendatabank ; Gouwy et al. 2015, Van Den Berge & Gouwy 2015). Naar aanleiding van deze recente bevindingen rijst bovendien de vraag of de das wel effectief volledig uit de regio was verdwenen (med. Derikx 8 mei 2015 ; Gouwy et al. 2015). Door hun sterk verborgen levenswijze en hun van nature lage dichtheden (grote territoria) kan de aanwezigheid van middelgrote roofdieren effectief soms jarenlang onopgemerkt blijven, en dient het begrip 'populatie' in een ruim-landschappelijke context (metapopulatiestructuur) begrepen te worden (Van Den Berge & Gouwy 2015).

Een mogelijke uitzetting in 'De Zoom – Kalmthoutse heide' valt vandaag dus te beschouwen als een *bijzetting* (reinforcement): het beoogde grensoverschrijdende uitzetgebied behoort tot het oorspronkelijke dassenareaal, en de soort is er – nog of opnieuw – aanwezig. Dit is kennelijk ook de beoordeling vanwege de adviesvrager zelf, cf. "*Dat de das hier [i.c. in West-Brabant] nu terug is heeft ons er toe aangezet een ambitieus project te willen starten. Herintroductie in de Kalmthoutse Heide.*" (med. Derikx 21 juni 2015).

Bij het plannen van een uitzetactie kunnen motieven van diverse aard spelen. Binnen de globale context van het natuurbehoud kan introductie een rechtstreekse bijdrage leveren aan soort- of biodiversiteitsbehoud. Maar ook maatschappelijke, strategische of ethische overwegingen kunnen een belangrijke rol spelen (draagvlak creëren, mitigerende faunamaatregelen stimuleren,...) – zie o.a. Van Den Berge (2002).

In de praktijk zijn motieven vaak sterk verweven, en bovendien soms geïnduceerd door opportuniteiten – zoals i.c. het ter beschikking komen van mogelijk uit te zetten specimens. Ook in deze adviesvraag ligt dit laatste mede aan de basis van het uitzetplan : "*Er worden elk jaar verweesde jonge dasjes gered. Er zijn echter maar weinig plaatsen in Nederland waar we deze weer kunnen herplaatsen in de natuur. De Kalmthoutse Heide is, met zijn enorme omvang, een kans uit duizenden.*" (med. Derikx 21 juni 2015).

Dat het dassen van lokale herkomst betreft, is op zich een belangrijk punt : het betekent immers dat het om een streekeigen genotype gaat. Evenzo is het feit belangrijk dat het potentiële uitzetgebied effectief tot het (historische) dassenareaal behoort. Beide vaststellingen maken dat er geen fundamentele bezwaren zijn tegen een dergelijke uitzetting. Verder is ook voldaan aan de IUCN-criteria die stellen dat de directe en indirecte oorzaken van het uitsterven moeten gekend zijn en dat deze oorzaken een herstel van de populatie nu niet langer mogen in de weg staan. De das was zowel in Vlaanderen als in Nederland sterk achteruitgegaan door een actieve vervolging door de mens (Wiertz & Vink 1992 ; Van Den Berge & De Pauw 2003 ; Van Den Berge & Gouwy 2012, 2015 ; Runhaar et al. 2015), maar is thans een beschermde diersoort. Met dit statuut van beschermde soort is de vroegere bedreiging in principe opgeheven.

In dit advies wordt nader gekeken naar bijkomende aspecten op het vlak van natuurbehoud en worden andere motieven in relatie daarmee besproken.

2 Opbouw of versterking van een dassenpopulatie

Het IUCN/SSC (2013)-document is opgebouwd in de context van doelstellingen op het vlak van het natuur- en biodiversiteitsbehoud. In de praktijk gaat het, bij afwegingen over het aanvaardbaar zijn van een translocatie, vooral om soorten of populaties met kleine of afnemende populaties of dito verspreidingsareaal, en/of met hoge kans op uitsterven (Annex 3).

Voor Nederland is de dassenpopulatie sinds de jaren 1990 gestaag aan het uitbreiden, wellicht mede of vooral gekoppeld aan de op grote schaal toegepaste maatregelen inzake het verminderen van verkeerssterfte (Vink et al. 2008). Actueel lijkt het grootste deel van 'hoog Nederland' opnieuw door de das bezet (Zoogdiervereniging 2015 ; Runhaar et al. 2015). Ook in Vlaanderen neemt de das uitbreiding: nadat reeds geruime tijd een west- en noordwaartse perifere uitbreiding van de Haspengouwse deelpopulatie wordt vastgesteld (Van Den Berge 2014), zijn er inmiddels ook meerdere locaties bekend waar actueel of in het recente verleden satellietsgewijze herkolonisatie plaatsvindt (-vond): in Vlaams-Brabant, in West-Vlaanderen, en naar alle waarschijnlijkheid ook in de Antwerpse Kempen (Gouwy et al. 2013, 2014, 2015 ; Van Den Berge & Gouwy 2015). In combinatie met de relatief talrijke losse waarnemingen van dassen doorheen geheel Vlaanderen (INBO-carnivorendatabank)

illustreert deze situatie dat dassen best in staat zijn op ruim-landschappelijke schaal een dynamische meta-populatiestructuur tot stand te brengen. Een dergelijk patroon treedt inderdaad ook naar voor bij de analyse van de historische dassenverspreiding in Vlaanderen (Van Den Berge & Gouwy 2012).

Globaal beschouwd is de situatie van de das de laatste jaren in gunstige zin geëvolueerd, en er zijn goede aanwijzingen dat deze evolutie aanhoudt. Gezien deze landelijke populatie-evoluties kan translocatie van dieren niet als een urgent-noodzakelijke maatregel worden beschouwd in het kader van het natuur- en biodiversiteitsbehoud.

Gerefereerd op regionale schaal kan wel worden geargumenteed dat het om kleine deelpopulaties gaat (satellietvestigingen, minimaal bestaand uit één voortplantingskoppel), die door bijzetting zouden kunnen worden versterkt ('reinforcement'). Hier zijn enkele uitgangssituaties denkbaar.

Een eerste is dat deze populaties gegroeid zijn vanuit relatief recente vestigingen en nog pril en klein zijn. Gezien de algemeen stijgende populatietrend kan wellicht een verdere spontane toename en lokale verbreiding worden verwacht.

Als tweede mogelijkheid kan worden verondersteld dat de thans aanwezige dassen reeds langere tijd gevestigd zijn, waarbij zij gedurende een ruimere periode onopgemerkt zouden zijn gebleven (deze mogelijkheid wordt ook door de adviesvrager vermeld – cf. med. Deriks). In dat geval rijst de vraag waar zich mogelijk nog andere, actueel onbekende bezette burchtlocaties bevinden. Zeker aan Vlaamse zijde is, op basis van recente verkeersslachtoffers en andere waarnemingen (INBO-carnivorendatabank), de kans reëel dat ook in de Antwerpse Kempen effectief dassen gevestigd zijn – terwijl dit tot op heden nog niet concreet werd aangetoond. Recente ervaring in West-Vlaanderen illustreert dat bezette dassenburchten jarenlang onder de radar van de klassieke, niet-doelgerichte natuurobservatie kunnen blijven (Van Den Berge & Gouwy 2015). Wellicht meer nog dan in de vorige situatie kan in deze situatie, overeenkomstig de globale populatietrends, worden verwacht dat verdere spontane uitbreiding een kwestie van (relatief korte) tijd is gezien de vroege vestigingsfase reeds achter de rug is en de deelpopulaties reeds wat groter zijn.

Los van de voorgeschiedenis komt het er op neer dat er actueel dassen in de regio gevestigd zijn en een – meer of minder snelle – spontane toename kan verwacht worden. Hiertegenover dient de balans opgemaakt te worden tussen de mogelijke voor- en nadelen van het bijzetten van vreemde individuen.

Er zijn in de wetenschappelijke literatuur weinig degelijk gedocumenteerde studies te vinden over het uitzetten van dassen. Roper (2010) wijdt dit aan het feit dat de das als soort reeds een ruime verspreiding kent. In de meeste van de ons omringende landen geniet de das geen of slechts een beperkte bescherming maar wordt de soort veeleer actief bejaagd en bestreden (Griffiths & Thomas 1997 ; Roper 2010). Concreet vermeldt Roper (2010) slechts twee studies, één in Italië en één in Nederland.

De Italiaanse studie (Balestrieri et al. 2006) rapporteert over de verplaatsing van vier dassen-familiegroepen naar een gebied waar de soort voorheen werd uitgeroeid. Het gaat hier om wilde dieren van spontaan opgebouwde dassenclans, die als respectievelijke groepen samen gevangen en verplaatst werden naar een gebied waar geen dassen meer voorkwamen. Hoewel de auteurs zelf in hun conclusie nog voorbehoud inbouwen voor wat betreft het duurzame succes van de actie, catalogeert Roper (2010) deze als wellicht succesvol. De omstandigheden van de actie worden door Roper (2010) als gunstiger beschouwd dan deze beschreven door Mulder (1996) voor Nederland, waar het bijna allemaal om dieren ging die in gevangenschap waren grootgebracht en het dus ook geen spontaan gevormde groepen betrof. Overeenkomstig de verschillen tussen beide studies biedt de Italiaanse context, ten aanzien van de voorliggende advisering, slechts een beperkte

referentiebasis. De Nederlandse studie daarentegen betreft een situatie die goed aansluit bij deze adviesvraag.

De studie van Mulder (1996) brengt in detail het individuele verhaal van 20 uitgezette dieren. Er worden een aantal voorlopige conclusies getrokken en een reeks aanbevelingen gedaan, waarbij nadrukkelijk wordt vermeld dat de waarnemingen per situatie nog beperkt in aantal zijn. Het gaat o.m. over wanneer in het jaar en in welke achtereenvolgende sequentie, in welke individu-combinaties (aantal, geslacht), en op welke afstand van reeds bezette burchten een uitzetactie best kan worden georganiseerd. Tekenend voor dit gemaakte voorbehoud en de overeenkomstige mogelijkheid tot verschillende interpretatie, zijn de polemische bijdragen over dit onderzoek in 'De Levende Natuur' – zie achtereenvolgens Mulder & Broekhuizen (1998), Derckx (1999), en Mulder & Broekhuizen (1999). Opmerkelijk daarbij is o.m. dat Derckx (1999), refererend naar eerdere praktijkervaringen met het loslaten van dassen, veeleer pleit voor locaties aan de periferie van een bestaand territorium dan op ruime afstand (5 – 10 km) er vandaan – omgekeerd aan wat Mulder & Broekhuizen (1998, 1999) suggereren.

Belangrijke sleutelfactoren inzake het succes van uitzetting (i.c. lokale duurzame vestiging) blijken enerzijds het al dan niet wegtrekken van de verplaatste dieren uit het gebied van vrijlating (en daarmee gepaard gaand de kans op verkeerssterfte, verdrinking in kanalen e.d.), en anderzijds de mogelijk agressieve interactie met reeds aanwezige (al dan niet territoriaal gevestigde) dieren. Bij dit laatste gaat het om het risico tot het oplopen van zware verwondingen (zowel bij uitgezette dieren als bij reeds aanwezige dieren), en het mogelijk verdrijven van gevestigde dieren. Opmerkelijk daarbij was ook de vaststelling dat de ingebrachte dieren, die voorafgaandelijk een tijdlang in een uitwen-kooi op de uitzetlocatie werden gehouden, meermaals wilde (zwervende of mogelijk gevestigde) soortgenoten bleken aan te trekken – terwijl de aanwezigheid daarvan in het uitzetgebied vooraf niet gekend was.

Hoewel Mulder (1996) binnen de totaliteit van de uitzetactie enkele successen (d.i. vastgestelde overleving en vestiging van enkele uitgezette individuen) honoreert, wordt in een concluderende bemerking expliciet de vraag gesteld naar het nut van dergelijke acties. Als dodelijke barrières kunnen worden weggewerkt, zijn dassen immers zonder probleem in staat zelf elke hoek van het land te bereiken. Op basis van die zelfde onderzoeksresultaten herhalen Mulder & Broekhuizen (1998, 1999) nadrukkelijk de vraag naar de zin van dergelijke acties in relatie tot de 'natuurwinst' die het oplevert, o.m. wegens de hoge kosten die er mee gepaard gaan. De globale balans blijkt ook door Roper, als Europese dassenautoriteit en externe-derde, negatief te worden geïnterpreteerd (Roper 2010): *'Clearly, the Dutch reintroduction attempts were not an unqualified success : they failed, in the case of Overijssel, to establish a viable population in the reintroduction area and it is fair to assume that they caused significant suffering to at least some of the released animals. They also resulted in a number of badger deaths (i.c. door verdrijving van gevestigde dassen, die vervolgens bij hun zwerftocht verongelukken). Consequently, Mulder (1996) concluded that reintroduction was not a useful conservation measure in the Netherlands [...].'*

Ook van Apeldoorn et al. (2006) vermelden m.b.t. niet nader gedocumenteerde uitzettingen van dassen in Nederland dat het merendeel van de dieren niet blijft op de plaats van uitzetting en op hun rondzwerfingen sterft als verkeersslachtoffer, dat uitzetting aanleiding kan geven tot dispersie van gevestigde dassen of wijzigingen binnen de samenstelling van lokale populaties met onbekende gevolgen, en dat de effecten van de uitzettingen in de lokale toename van de das niet duidelijk zijn.

Deze veeleer negatieve beoordeling vanuit de wetenschappelijke literatuur staat opnieuw in contrast met percepties vanuit verdere praktijkervaringen. Zo maakt van Opzeeland (2009) tien jaar na de aanvang van een uitzetproject in Noord-Brabant een zeer positieve balans op. In de jaren 1999 tot 2004 werden in het Nationaal Park 'De Loonse en Drunense Duinen' in

totaal 21 dassen uitgezet, waar de soort verondersteld afwezig was na historische uitroeiing. Sinds het uitzetproject is de lokale dassenpopulatie onmiskenbaar toegenomen. Toch moet ook hier worden opgemerkt dat ook in de voorafgaande jaren regelmatig verkeersslachtoffers in het gebied werden aangetroffen (cf. van Opzeeland 2009) – en de das er voorheen dus ook wel spontaan af en toe voorkwam. Het project ging bovendien gepaard met een intensieve voorlichtingscampagne en grootscheepse landschapsmaatregelen ten gunste van de das.

Er bestaat aldus een discrepantie tussen enerzijds de beoordeling van de uitzettingen in de wetenschappelijke literatuur, en anderzijds de inschatting van dergelijke acties (zie bv. Derckx 1999 ; van Opzeeland 2009, 2015 ; Hollander & La Haye 2013) vanwege i.c. de organisatie die via opvang van noodlijdende (jonge) dassen de uitzettingen mogelijk maakt of er medewerking aan verleent. De meeste van deze uitzettingen zijn niet van nabij wetenschappelijk opgevolgd. Het is dan ook geen uitgemaakte zaak dat de uitzettingen steeds hebben geleid tot een effectieve populatieversterking. Zo valt toegenomen dassenactiviteit op burchten en bijburchten niet rechtstreeks te koppelen aan een (veronderstelde) populatietoename, maar kan dit evenzeer een uiting zijn van toegenomen onrust in de populatie (Mulder & Broekhuizen 1999). Ook kan het inbrengen van vreemde individuen tot het wegtrekken leiden van reeds gevestigde dieren waarvan men vooraf geen weet had (Mulder & Broekhuizen 1999 ; van Apeldoorn et al. 2006). Verder is het onderscheid tussen rechtstreekse getalsmatige populatieversterking door de uitzetting van een aantal dieren niet eenduidig te onderscheiden van onrechtstreekse effecten van het uitzetten van dieren. Gekoppeld aan de uitzetactie worden klassiek immers ook flankerende maatregelen genomen, bv. om lokaal de verkeerssterfte te verminderen en het publieke draagvlak te verruimen. Dergelijke maatregelen kunnen spontane vestigingen en toenames stimuleren.

Ook over het belang (het 'gewicht') dat toegekend wordt aan een aspect van dierenwelzijn, i.c. de mogelijk agressieve interacties tussen lokale (zwervende of gevestigde) dassen en kunstmatig ingebrachte dieren, lijkt een verschil in benadering te bestaan naargelang de invalshoek van de betrokkene. Op basis van de beschrijvingen van Mulder (1996) – in Mulder & Broekhuizen (1998) vertaald als *...draaide de ontmoeting uit op een verschrikkelijk gevecht. Luid schreeuwend rolden ze minutenlang als één harige bal door de ren* (d.i. de uitwen-ren op het terrein, nadat deze opengemaakt was) *heen en weer* – vermeldt Roper (2010) dit aspect expliciet als een contra-argument in de afweging rond uitzettingen (cf. hoger). Daarentegen lijkt van Opzeeland (2009, 2015) dit slechts als een weetje te vermelden (*“Evenals in 2001 gaf het bijzetten van dassen in 2004 veel onrust bij de aanwezige populatie, er werd flink naar elkaar ‘geklauwd’ en grote uitgetrokken bossen dassenhaar werden gevonden.”*).

Het aspect van dierenwelzijn bij dit soort acties krijgt in het Verenigd Koninkrijk specifieke aandacht. Stocker (1994) noteert dat *“Badgers in Britain are strictly territorial and will in many incidences attack and seriously injure any strange badgers”*, en stelt daarom twee alternatieve mogelijkheden voorop om dassen na een verblijf in een opvangcentrum opnieuw los te laten : terugbrengen in de groep van oorsprong (zelfs na een afwezigheid van enkele maanden), dan wel los te laten (doorgaans via een kunstburcht) in een volledig dassenvrij gebied.

Mullineaux (2003) stelt – in een manual voor opvangcentra van wilde dieren – in dat verband het volgende : *“Because of that risk (i.c. kans op verspreiding van ziektes – hier niet aan de orde), and because of the territorial nature of badgers, adults should be released at the exact site where they were found. A good history is required for this to be possible. If there is no history of where the animal was found, the badger must either be euthanased or, if young, incorporated into a release group.”*

3 Mogelijke neveneffecten

IUCN/SSC (2013) vermeldt, onder het hoofdstuk over de inschatting van risico's gekoppeld aan uitzettingen, o.m. de mogelijkheid tot ongewenste of onverwachte ecologische consequenties ten aanzien van de leefomgeving of specifieke andere soorten. Concreet gaat het hier om het inbrengen van middelgrote predatoren, door of in de directe nabijheid van mensen opgegroeid. Hoewel er, voor zover we konden nagaan, geen precedentes zijn beschreven van bv. verhoogde predatie vanwege dassen op huisdieren, is dit niet ondenkbeeldig. In een eerder project, waarbij enkele door mensen grootgebrachte verweerde boommarters werden uitgezet in Noord-Brabant, bleken deze dieren buitensporige schade aan te richten in kippenhouderijen (med. J. Mulder) – iets wat bij boommarters in de regel niet voorkomt. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de efficiëntie van klassieke schade-afweermaatregelen afneemt bij dieren met verminderde schuwheid voor mensen en gewend aan een niet-natuurlijk dieet.

Analoog kan gedacht worden aan mogelijk ongewone predatie op kwetsbare soorten zoals bv. de gladde slang. Het betreft hier een Natura 2000-soort waarvoor door het Agentschap voor Natuur en Bos in de Kalmthoutse heide landschapsdoelen zijn geformuleerd en specifieke beheermaatregelen worden genomen met het oog op een goede staat van instandhouding (Anon. s.d.). Hoewel slangen normaal een eerder uitzonderlijk voedselitem zijn voor dassen (Roper 2010), is het denkbaar dat dassen die plots terechtkomen in een vreemd leefgebied waar ze geen ervaring hebben met goede foerageerplaatsen, noodgedwongen disproportioneel meer ongewone prooien zullen buitmaken.

Dassen kunnen ook schade veroorzaken aan bepaalde landbouw- en fruitteelten, wanneer ze zich voeden met bv. maïs, graan, aardbeien of druiven. Ook kunnen soms problemen ontstaan door het graven van burchten op plaatsen waar dit ongewenst is, zoals in weiden (waardoor runderen hun poten kunnen breken) of sommige bermen (stabiliteit). Het ligt in de lijn der verwachtingen dat dergelijke schade in een wijdere perimeter dan het eigenlijke uitzetgebied (dat grotendeels het statuut van natuureservaat heeft) kan optreden, gezien uitgezette dassen vaak niet ter plaatse blijven (cf. hoger).

Door de strikte territoriale leefwijze met relatief grote leefgebieden blijft dassenschade doorgaans beperkt. Vaak kan zij ook relatief gemakkelijk worden voorkomen, bv. door het (tijdelijk) elektrisch uitrasteren van de kwetsbare teelt (zie bv. Anon. 2004, 2005 ; ANB 2014). Gezien de das het statuut van beschermde soort heeft en een Vlaams prioritaire soort is (De Knijf *et al.* 2014) – waarvoor inspanningen worden gedaan ten gunste van populatie-uitbreiding – is er (voor professionele telers) financiële compensatie voorzien voor eventuele schade aan gewassen en vee, ook zonder het nemen van preventieve maatregelen (ANB 2014). Het mogelijk optreden van schade aan bepaalde gewassen is ook inherent aan de voortschrijdende – door het beleid gewenste – populatie-uitbreiding.

Een ander mogelijk neveneffect is het verloren gaan van potentieel interessante wetenschappelijke kennis, i.c. over spontane, niet-perifere rekolonisatie door dassen. Dassen worden (werden) doorgaans beschouwd als moeizame kolonizators, die hun areaaluitbreiding vooral realiseren in de periferie van reeds bezet areaal en er slechts moeizaam in slagen nieuwe gebieden te koloniseren (Muskens & Broekhuizen 1993). Inmiddels raken echter verschillende locaties bekend waar dassen zich satellietgewijs hebben gevestigd (cf. hoger), terwijl ook analyse van historische gegevens erop duidt dat dit type van rekolonisatie zeker wel mogelijk is (Van Den Berge & Gouwy 2012). Het lijkt aannemelijk dat, met de voortschrijdende algehele populatietoenames, ook de frequentie en het succes van nieuwe satelliet-vestigingen verhoogt. Het verder monitoren van de populaties kan hier wellicht bevestiging brengen – en o.m. een ander licht werpen op bv. de rol van toekomstige uitzettingen.

In een andere benadering kan gesteld worden dat een concrete uitzetactie eveneens het voorwerp kan uitmaken van een wetenschappelijke studie. Vanuit de wetenschappelijke wereld geldt het als een sterke aanbeveling uitzetacties zo goed mogelijk te documenteren en wetenschappelijk op te volgen (zie o.a. Mulder 1996 ; Mulder & Broekhuizen 1999 ; IUCN/SSC 2013). Daarbij stellen deze auteurs echter dat een degelijk opgevolgde uitzetactie een hoge inzet van financiële middelen vergt, middelen die - in relatie tot de vooropgestelde beoogde 'natuurwinst' van de uitzetting - volgens hen mogelijk zinvoller kunnen worden besteed (Mulder 1996 ; Mulder & Broekhuizen 1998, 1999 ; IUCN/SSC 2013).

4 Andere motieven

De vooropgestelde bijzetting kan ook worden gemotiveerd vanuit andere motieven dan het rechtstreeks versterken van de lokale dassenpopulatie, zoals bv. het stimuleren van beheermaatregelen op niveau van het landschap (ontsnippering, habitatherstel,...). Deze maatregelen kunnen tevens gunstig zijn voor andere natuurdoelen, en tegelijk ook weer de das ten goede komen (cf. Mulder & Broekhuizen 1999 ; van Opzeeland 2009).

Ook het ter beschikking hebben van dieren, waarvoor een zinvolle bestemming wordt gezocht, kan een motief zijn (cf. hoger).

Volgens IUCN/SSC (2013) dienen dergelijke motieven als losstaand van de eigenlijke natuurbehouddoelen gezien te worden, cf. *"Any proposed species translocation should be justified by identifying a conservation benefit and weighing any benefits against risks, while considering alternative actions that could be taken. Motivations such as experimenting solely for academic interest, releasing surplus captive stock, rehabilitation for welfare purposes, attracting funding or public profile, or moving organisms to facilitate economic development are not regarded here as conservation purposes."*

Dit neemt niet weg dat deze motieven een keuze of doel op zich kunnen zijn, en als zodanig ook worden voorgesteld. Het lijkt verdedigbaar dit dan in balans te stellen met de andere effecten van de actie, zoals het rechtstreekse populatie-effect en het dierenwelzijn. Beide werden hoger besproken.

Wat het realiseren van habitatverbeterende landschapsmaatregelen betreft, dient opgemerkt te worden dat de wenselijke chronologie ervan ten opzichte van de uitzetting verschillend is naargelang de doelstelling. Wanneer het slagen van de uitzetting zelf als doel geldt, dienen de noodzakelijke habitatherstelmaatregelen voorafgaandelijk aan de uitzetting te worden genomen (IUCN/SSC 2013). Deze volgorde kan worden genegeerd wanneer men er voor kiest de uitzetactie strategisch aan te wenden, als middel, ter stimulering van landschapsmaatregelen. In dat geval beschouwt men het slagen van de uitzetting zelf van ondergeschikt belang.

5 Samenvatting

- Er zijn geen fundamentele bezwaren tegen het vrijlaten van dassen gezien het beoogde gebied zich binnen het historische verspreidingsareaal bevindt en de beschikbare of bedoelde dieren tot het streekeigen genotype behoren. Ook de belangrijkste oorzaak van het lokaal verdwijnen van de soort uit de regio – met name opzettelijke vervolging en doding door de mens – is actueel niet meer aan de orde wegens het statuut van beschermde soort.
- De dassenpopulaties in Nederland en Vlaanderen doen het de laatste jaren goed, met gestage uitbreiding zowel in areaal als in dichtheid. In de regio waarvoor de uitzetting wordt overwogen is (her)vestiging van dassen inmiddels reeds een feit

(Nederland) of zeer waarschijnlijk (Vlaanderen). Het gaat daarbij naar alle waarschijnlijkheid om spontane hervestigingen, mogelijk zelfs om relictssituaties die jarenlang ongekend zijn of waren. Er is geen urgentie om in deze regio dassen uit te zetten vanuit een oogpunt van natuur- of biodiversiteitsbehoud (IUCN/SSC 2013).

- Er bestaan weinig goed onderbouwde wetenschappelijke studies over uitzettingen van das. In de beoordeling van het succes ervan bestaat een discrepantie tussen de ervaringen en de perceptie vanuit de praktische toepassing enerzijds en de wetenschappelijke bevindingen daaromtrent anderzijds. Over sommige aspecten, vrij essentieel in de concrete context (bv. afstand van uitzetlocatie tot gekend-bezette territoria), blijken tegenstrijdige visies te bestaan die bij gebrek aan voldoende onderzoek momenteel niet kunnen worden uitgeklaard.
- De kans op succes van een uitzetting, gerefereerd aan een duurzame vestiging op of nabij de plaats van uitzetting, blijkt eerder gering te zijn dan reëel : het merendeel van de uitgezette dieren blijft niet ter plaatse, maar gaat zwerven (en sterft vervolgens in veel gevallen op wegen en in kanalen).
- Dassen zijn territoriale roofdieren. Het inbrengen van vreemde dieren kan leiden tot zeer agressieve interacties met wilde soortgenoten – zowel aangetrokken spontane zwervers, als over het hoofd geziene gevestigde dieren.
- Ongekende beginnende spontane rekolonisatie kan verstoord worden of verijdeld raken.
- Het uitzetten van dassen kan gezien worden als een gelegenheid (of zelfs een hefboom) om voor het natuurbehoud gunstige landschapsmaatregelen te nemen of te stimuleren, zoals veilige wegonderdoorgangen e.d. Toepassing van de IUCN/SSC (2013)-voorwaarden impliceert evenwel de omgekeerde volgorde : noodzakelijke habitattherstelmaatregelen dienen voorafgaand aan de uitzetting te zijn gerealiseerd.
- Bij het uitzetten van roofdieren, in het bijzonder van in gevangenschap opgegroeide dieren, is er een reële kans dat afwijkend gedrag optreedt en er bv. ongewone problemen optreden met predatie op huisdieren of kwetsbare wilde soorten.
- Het optreden van schade aan landbouwgewassen en vee is mogelijk maar blijft doorgaans beperkt. Gezien de das het statuut van beschermde soort heeft en een Vlaams prioritaire soort is, is er financiële compensatie voorzien voor eventuele schade aan gewassen en vee, ook zonder het nemen van preventieve maatregelen.
- Het bieden van een bestemming, als 'oplossing' voor in gevangenschap grootgebrachte dieren, kan niet als reden voor het uitzetten van dieren worden aangehaald wanneer de doelstelling van de uitzetting natuur- en biodiversiteitsbehoud is (IUCN/SSC 2013). Wanneer het vinden van een oplossing voor dergelijke dieren als doel op zich wordt gesteld, dient men er rekening mee te houden dat een uitzetting mogelijk, maar niet noodzakelijk, negatief interfereert met doelstellingen inzake natuur- en biodiversiteitsbehoud. In elk geval dient de genetische herkomst van de dieren gekend te zijn, en steeds als basisvoorwaarde te worden geëvalueerd in het kader van een mogelijke uitzetting.
- Met betrekking tot de rehabilitatie van dassen die in gevangenschap werden opgekweekt of er tijdelijk werden verzorgd, geldt het advies volwassen dieren terug te brengen op exact dezelfde locatie als waar ze vandaan kwamen, en jonge dieren

zo spoedig mogelijk opnieuw te integreren in de groep van oorsprong. Bij onmogelijkheid daarvan, dringt euthanasie zich op. Het blijvend houden in gevangenschap in het kader van educatieve doeleinden kan – voor een eindig en beperkt aantal dieren – als eventueel alternatief overwogen worden.

- Door op kunstmatige wijze dassen over relatief grote afstanden te verplaatsen dreigt het verwerven van potentieel interessante wetenschappelijke kennis, i.c. over spontane, niet-perifere rekolonisatie, sterk gehypothekeerd te worden. Als basisrandvoorwaarde geldt daarom dat uitgezette dieren individueel herkenbaar zouden gemerkt worden (transponder,...). Dit moet, op zijn minst, toelaten deze dieren steeds te kunnen onderscheiden van dassen die het gebied zelf gekoloniseerd hebben of van spontaan rondzwervende dassen in een wijde omgeving rond de plaats van uitzetting.
- Anderzijds vormt – wanneer een goede opvolgingsmethode vooraf bepaald wordt – elke nieuwe uitzetting een concrete gelegenheid om een beter wetenschappelijk inzicht te verwerven in de slaagkansen van herintroducties en de mogelijke gevolgen ervan voor de dieren. Op deze manier zouden de actuele kennislacunes hieromtrent (zie hoger) in de toekomst weggewerkt kunnen worden. Verplaatsingen en vrijlatingen van dassen zouden, met uitzondering van dieren die binnen een relatief korte termijn op de plaats van herkomst kunnen worden teruggezet, daarom wetenschappelijk dienen te worden opgevolgd.

Conclusie

Vanuit natuurbehoudsoogpunt, gerefereerd aan de IUCN/SSC (2013)-criteria, geldt dat een eventuele uitzetting van opgekweekte verweesde dassen in de regio van Kalmthout

- niet in strijd is met de basisprincipes omtrent het historische areaal van de soort, de genetische herkomst van de dieren en de oorzaak van verdwijning
- niet kan gemotiveerd worden als een maatregel van dringend natuurbehoud of -herstel
- een versnelde lokale populatietoename niet kan garanderen, maar mogelijk juist verstorend en afremmend werkt ten aanzien van de aan de gang zijnde spontane rekolonisatie in de regio
- het risico ten aanzien van populatieherstel van de gladde slang niet ondenkbeeldig is

en daarom negatief wordt geadviseerd.

Bij het in beschouwing nemen van andere motieven (maatschappelijk draagvlak,...) of bezwaren (dierenwelzijn,...) dienen de beheerders en beleidsverantwoordelijken deze aspecten tegen elkaar af te wegen in relatie tot de vooropgestelde doelen, en op basis daarvan een eigen keuze te maken.

Referenties

Anon. 2004. Badger problems ; use of electric fencing to prevent agricultural damage – Rural Development Service Technical Advice Note 15, http://www.badgerland.co.uk/help/RDS_TAN_15.pdf

Anon. 2005. Problems with badgers in rural areas – Rural Development Service Technical Advice Note 22, <http://badger.org.uk/media/41867/ruraldev.pdf>

ANB 2014. De Natuur als goede buur. (Samen)leven met wilde dieren, hoe doe je dat ? – Agentschap Natuur & Bos, Brussel
http://www.natuuralsgoedebuur.be/~media/Files/Themas/Soortenbescherming/Overlast_sc_hade/natuur%20als%20goede%20buur/handboek%20ANB%20goede%20buur%20lr.pdf

Anon. s.d. Grenspark De Zoom, Kalmthoutse heide, Gladde slang – <http://www.grensparkzk.nl/gladde-slang-0/> Natura 2000 in Vlaanderen, Gladde slang – <https://www.natura2000.vlaanderen.be/gebied/kalmthoutse-heide?t=ds&s=8779>

Balestrieri A., Luigi Remonti L. & Prigioni C. 2006. Reintroduction of the Eurasian badger (*Meles meles*) in a protected area of northern Italy – Italian Journal of Zoology 73 (3): 227-235 (<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/11250000600679603>)

De Knijf G., Westra T., Onkelinx T., Quataert P. & Pollet M. (red.) 2014. Monitoring Natura 2000-soorten en overige soorten prioritair voor het Vlaams beleid. Blauwdruk soortenmonitoring in Vlaanderen – Rapport Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), INBO.R.2014.2319355, Brussel : 222-241
(https://data.inbo.be/purews/files/4231005/DeKnijf_etal_2014_MonitoringNatura2000SoortenOverigeSoortenPrioritairVlaamsBeleid.pdf)

Derckx H. 1999. Herintroductie van dassen – De Levende Natuur 100 (1) : 29-30 (in sequentie met andere artikelen :(<http://www.mulder-natuurlijk.nl/oudesite/pdfs/dasherintroDLN2.pdf>).

Gouwy J., Van Den Berge K., Berlengee F. & Vansevenant D. 2013. Toekomstperspectief voor de das – Marternieuws 12 (okt. 2013)
(https://data.inbo.be/purews/files/711782/Gouwy_etal_2013_Marternieuws12.pdf)

Gouwy J., Van Den Berge K., Berlengee F. & Vansevenant D. 2014. Brabantse dassen – Marternieuws 14 (april 2014)
(https://data.inbo.be/purews/files/1809651/Gouwy_etal_2014_MarternieuwsINBO.pdf.pdf)

Gouwy J., Van Den Berge K., Berlengee F. & Vansevenant D. 2015. Opnieuw das doodgereden in regio Zandhoven (Antwerpen) – Marternieuws 19 (sept. 2015)
(<https://www.inbo.be/nl/publicatie/marternieuws-19>)

Griffiths H.I. & Thomas D.H. 1997. The conservation and management of the European badger (*Meles meles*) – Nature and environment No. 90, Council of Europe Publishing, Strasbourg (<http://www.bovinetb.info/docs/the-conservation-and-management-of-the-european-badger.pdf>)

Hollander H. & La Haye M. 2013. Dassenschade en –preventie – Rapport 2013.011, Zoogdierverseniging, Nijmegen (http://www.bij12.nl/assets/Rapporten_88-Dassenschade-en-preventie1.pdf).

IUCN/SSC 2013. Guidelines for Reintroductions and Other Conservation Translocations. Version 1.0. – Gland, Switzerland, IUCN Species Survival Commission (<https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/2013-009.pdf>)

Louette G., Adriaens D., De Knijf G. & Paelinckx D. 2013. Staat van instandhouding (status en trends) habitattypen en soorten van de Habitatrichtlijn (rapportageperiode 2007-2012) – Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO.R.2013.23), Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel
(https://data.inbo.be/purews/files/503474/Louette_etal_2013_StaatInstandhoudingHabitattypen.pdf)

Mulder J.L. 1996. Reintroducing the badger *Meles meles* : stories of failure and success – Lutra 39 (1): 1-32 (<http://www.mulder-natuurlijk.nl/oudesite/pdfs/reintroduction%20of%20badgers.pdf>)

Mulder J. & Broekhuizen S. 1998. Herinstructie van marterachtigen : moet het wel, en hoe dan ? – De Levende Natuur 99 (5) : 195-198 (in sequentie met andere artikelen : <http://www.mulder-natuurlijk.nl/oudesite/pdfs/dasherintroDLN2.pdf>)

Mulder J. & Broekhuizen S. 1999. Herinstructie van Dassen : een weerwoord – De Levende Natuur 100 (1) : 31. (in sequentie met andere artikelen : <http://www.mulder-natuurlijk.nl/oudesite/pdfs/dasherintroDLN2.pdf>)

Mullineaux E. 2003. Badgers, In : Mullineaux E., Best D. & Cooper J.E. (eds.). BSAVA Manual of Wildlife Casualties – British Small Animal Veterinary Association, Gloucester, UK : 123-136.

Muskens G.J.D.M. & Broekhuizen S. 1993. Migratie bij Nederlandse dassen *Meles meles* (L., 1758) – Rapport Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN), IBN-rapport 003, Wageningen.

Roper T.J. 2010. The New Naturalist Library. Badger – Collins, London.

Runhaar H., Runhaar M. & Vink H. 2015. Beelden van de Das in Nederland 1900-2013: van ongedierte tot troeteldier? – De Levende Natuur 116 (5): 228-231.

Stocker L. 1994. Rescue and Rehabilitation of badgers in Britain – Journal of Wildlife Rehabilitation 17 (3): 12-16 (<https://theiwrc.org/wp-content/uploads/2010/07/Volume-17-No.-3-Fall-1994.pdf>)

Stoop J. 2015. Dassen in de Dintelse gorzen – website KNNV-Roosendaal
(<http://www.knnv.nl/sites/www.knnv.nl/files/users/Roosendaal/Documenten/dassen%20Dintelse%20Gorzen.pdf>)

van Apeldoorn R.C., Vink J. & Matyáščík T. 2006. Dynamics of a local badger (*Meles meles*) population in the Netherlands over the years 1983-2001 – Mammalian Biology 71 (1): 25-30
([http://www.researchgate.net/publication/40114663_Dynamics_of_a_local_badger_\(Meles_meles\)_population_in_the_Netherlands_over_the_years_1983-2001](http://www.researchgate.net/publication/40114663_Dynamics_of_a_local_badger_(Meles_meles)_population_in_the_Netherlands_over_the_years_1983-2001))

van Opzeeland 2009. 10 jaar dassen in de duinen
(<http://www.natuurenmilieuheusden.nl/nl/natuurstudie/PDF%20bestanden/dassen/PDF%20documenten/10%20jaar%20dassen%20in%20de%20Duinen.pdf>)

van Opzeeland 2015. De das terug van weggeweest. In de Loonse en Drunense Duinen – Zoogdier 26 (3): 14-16.

Van Den Berge K. 2002. Afwegingskader introductie van vreemde en gewijzigde biota. Eindverslag ad hoc werkgroep actie 117 Minaplan 2 – Rapport IBW.W.R.2002.002. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen

(<https://www.milieuinfo.be/dms/d/a/workspace/SpacesStore/f2caf500-4161-4887-bf50-404973aef2d2/184541.pdf>)

Van Den Berge K. 2014. Blauwdruk Roofdieren. In: De Knijf G., Westra T., Onkelinx T., Quataert P. & Pollet M. (red.). Monitoring Natura 2000-soorten en overige soorten prioritair voor het Vlaams beleid. Blauwdruk soortenmonitoring in Vlaanderen – Rapport Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), INBO.R.2014.2319355, Brussel : 222-241
(https://data.inbo.be/purews/files/4231005/DeKnijf_etal_2014_MonitoringNatura2000SoortenOverigeSoortenPrioritairVlaamsBeleid.pdf)

Van Den Berge, K. & De Pauw W., 2003. Das *Meles meles* (Linnaeus, 1758). In: Verkem, S., De Maeseneer, J., Vandendriessche, B., Verbeylen, G. & Yskout, S. Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie en JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent, België : 357-362.

Van Den Berge, K. & Gouwy J. 2012. Dagrustplaatsen bij middelgrote roofdieren – Natuur.focus 11 (2): 62-73
(http://www.natuurpunt.be/sites/default/files/documents/publication/natuur.focus_2012-2_dagrustplaatsen_bij_middelgrote_roofdieren.pdf)

Van Den Berge K. & Gouwy J. 2015. Dassen in Vlaanderen : wie zoekt die zal vinden – Zoogdier 26 (4) : 4-5
(https://data.inbo.be/pureadmin/files/11639095/VanDenBerge_Gouwy_2015_Zoogdier_das.pdf)

Vink H.J., van Apeldoorn R.C. & Bekker H.G.J. 2008. Defragmentation measures and the increase of a local badger (*Meles meles*) population at Eindegooi, the Netherlands – Lutra 51 (2): 75-86
([http://www.zoogdierwinkel.nl/sites/default/files/imce/nieuwesite/Winkel/pdf%20download/Lutra%2051\(2\)_Vink%20et%20al_2008.pdf](http://www.zoogdierwinkel.nl/sites/default/files/imce/nieuwesite/Winkel/pdf%20download/Lutra%2051(2)_Vink%20et%20al_2008.pdf))

Wiertz J. & Vink J. 1992. Das *Meles meles* (L., 1758), in : Broekhuizen S., Hoekstra B., van Laar V., Smeenk C. & Thissen J.B.M. (red.), Atlas van de Nederlandse zoogdieren, Stichting uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging : 172-177

Zoogdierversameling 2015. Dassenkalender maart: De das doet het goed – websitedocument VZZ, (<http://www.zoogdierversameling.nl/dassenkalender-maart-de-das-doet-het-goed>)